

Kazimiera Jaworska

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy
Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych
e-mail: kazimiera.jaworska@gmail.com

Państwowe Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych Przy Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy

STRESZCZENIE

Niniejszy tekst prezentuje okoliczności powstania i funkcjonowanie Państwowego Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych przy Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy. Szkoła ta istniała w Legnicy w latach 1946–1963 i była ściśle powiązana z działalnością Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy. Niestety, ze względu na bardzo niewielką obecnie ilość dostępnych materiałów źródłowych możliwe było przybliżenie tylko pewnych epizodów z jej dziejów. Nie ulega wątpliwości, iż odegrała ona znaczącą rolę w kształceniu kadr oficerskich angażujących się w okresie powojennym w działania, których celem było wcielanie w życie społeczno-politycznych koncepcji reżimu komunistycznego.

Słowa kluczowe: Legnica, szkolnictwo, Państwowe Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych przy Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy.

Problematyka genezy i działalności Państwowego Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych przy Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego, które swoją działalność zainicjowało w Legnicy w 1946 r., były pomijane w dotychczasowych badaniach naukowych. Biorąc pod uwagę rolę KBW w dziejach powojennej Polski, warto zwrócić uwagę na kwestie dotyczące sposobu kształcenia i wychowania przyszłych jej funkcjonariuszy. Ponadto była to jedna z pierwszych szkół, które powstały w powojennej Legnicy. Mając powyższe na względzie, pomimo ograniczonego dostępu do materiałów źródłowych, zamierzeniem tej publikacji jest zwrócenie uwagi na tę problematykę i zainteresowanie nią także innych badaczy. W trakcie kwerendy źródłowej udało się dotrzeć zaledwie do niewielkiej ilości akt dotyczących funkcjonowania tej placówki oświatowej. Znajdują się one w zasobach Archiwum Państwowego we Wrocławiu w zespole akt Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego. Ponadto zaledwie kilka dokumentów – niewiele wnoszących do tematu – znaleziono w zasobach Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Nadal w dostępnych inwentarzach zasobów archiwalnych nie można znaleźć akt dotyczących interesującej nas szkoły. Zdziwienie wzbudza także brak informacji związanych z jej działalnością w dokumentacji dotyczącej funkcjonowania administracji miasta, która znajduje się w Archiwum Państwowym w Legnicy.

Powstanie Państwowego Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych przy Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy było ściśle powiązane ze Szkołą Oficerską Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, której działalność w tym mieście została zainicjowana 10 listopada 1945 r. Zadaniem tej szkoły było przygotowywanie kadry oficerskiej dla potrzeb jednostek KBW.

Szkolnictwo wojskowe w Polsce w latach 1945-1967

Historia szkolnictwa wojskowego w Polsce jest związana z dziejami polskiej państwowości. Zasadniczy wpływ na funkcjonowanie tego rodzaju szkolnictwa posiadały uwarunkowania polityczne, społeczno-gospodarcze oraz militarne państwa. One niejako kreowały zarówno stan liczbowy, poziom uzbrojenia, jak i wyposażenia polskiej armii. Miały również wpływ na proces kształcenia elit wojskowych oraz rozwój myśli wojskowej¹.

Ze względu na okoliczności odzyskania przez II Rzeczpospolitą niepodległości kadry odrodzonego wojska polskiego stały się symbolem jej suwerenności, a po 1926 r. – również współrealizatorem wychowania państwowego. Jak zauważył Roman Tomaszewski, w tym czasie, pomimo różnych kontrowersji, szkoły oficerskie były uznanymi społecznie instytucjami edukacyjnymi².

Nowy etap w dziejach wojska polskiego oraz polskich szkół wojskowych rozpoczął się po II wojnie światowej. Powojenne przeobrażenia społeczno-polityczne oraz zmiany terytorialne wywarły istotny wpływ na określenie zadań Wojska Polskiego. Choć Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej w Warszawie z formalnego punktu widzenia był legitymizowany przez aliantów, nowa forma państwa polskiego była kształtowana przez Rosjan. W rezultacie powojenne polskie władze państwowe podejmowały działania, których celem było pozyskanie uznania przez społeczeństwo lub też złagodzenie oporu niechętnych im Polaków. Jednym z elementów tej strategii było odwoływanie się do neutralnych politycznie haseł demokracji oraz symboli narodowych, a jednym z najważniejszych było Wojsko Polskie. To wojsko, które było w kraju, zostało sformułowane pod kontrolą ZSRR w latach 1943–1945 i świadomie upodobniane do wojska przedwojennego. Nie wolno jednak zapominać, iż żołnierze tych jednostek byli poddawani silnej presji propagandowej w duchu ideologii komunistycznej, a w skład kadry oficerskiej wchodził także delegowani oficerowie radzieccy. W ówczesnych warunkach problemem było ustalenie stosownych proporcji pomiędzy stanem liczbowym oficerów polskich i radzieckich i równoczesne zachowanie narodowego charakteru Wojska Polskiego. Ponieważ takie rozwiązanie w dłuższej perspektywie czasowej było ryzykowne politycznie, na przełomie lat 1944/1945 na obszarach znajdujących się pod wpływem PKWN lansowane było hasło: „Nie matura, lecz chęć szczerą zrobi z Ciebie oficera”. W tym czasie hasło to nie miało jeszcze znaczenia pejoratywnego, gdyż treściowo było powiązane z deklaracjami nowej władzy o demokratyzacji korpusu oficerskiego Wojska Polskiego, a w warunkach trwającej jeszcze wojny z Niemcami nabierało nowego wymiaru. Młodzi ochot-

¹ J. Kojkoł, *Drogi i bezdroża szkolnictwa wojskowego w Polsce*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja” 2013, nr 1 (3), Poznań 2013, s. 9–10.

² R. Tomaszewski, *Polska szkoła wojskowa w latach 1948 – 1988 (między indoktrynacją a profesjonalizmem)* [w:] *Edukacja w warunkach zniewolenia i autonomii (1945–2009)*, red. E. Gorloff, R. Grzybowski, A. Kołakowski, Kraków 2010, s. 243.

nicy byli szkoleni w skróconych szkołach oficerskich, w których zwracano uwagę na polskie symbole oraz nawiązywano do polskiego etosu wychowania wojskowego. Nasilenie indoktrynacji komunistycznej w szkołach wojskowych od jesieni 1944 r. stało się przyczyną nasilenia dezercji podchorążych, które w konsekwencji w lutym 1945 r. doprowadziły do wycofania się z pomysłu jawnej sowietyzacji w procesie kształcenia polskich oficerów. W latach 1945–1947 system szkolnictwa wojskowego w Polsce był wypadkową własnych doświadczeń wojennych, koncepcji sowieckiej szkoły wojskowej, a także polskiego modelu przedwojennego³. W okresie stalinizmu ponownie ożywione zostało wspomniane już hasło „Nie matura, lecz chęć szczerza zrobi z ciebie oficera”, ale już w innym kontekście. Ideologia marksistowsko-leninowska lansowana wówczas przez partyjno-państwowy aparat władzy w istotny sposób zaważyła na sposobie funkcjonowania szkolnictwa wojskowego w Polsce. Po 1948 r. stało się ono jednym z ważniejszych narzędzi przemian społeczno-politycznych realizowanych przez reżim komunistyczny w Polsce⁴.

Rok 1948 stanowił istotną cezurę w dziejach polskiego szkolnictwa wojskowego. Do 1948 r. były podejmowane działania, których celem było otwarcie systemu kształcenia kadr wojskowych na system edukacji narodowej także w zakresie uprawnień, porównywalności świadectw oraz w kwestiach dotyczących podnoszenia kwalifikacji – przede wszystkim do poziomu maturalnego. W następnych latach ten rodzaj szkolnictwa funkcjonował już w nieco innych realiach. Było ono coraz bardziej upodobniane do modelu radzieckiego wraz z charakterystycznymi rozwiązaniami wewnętrznymi: wszechobecną Informacją Wojskową i oficerami politycznymi. Ograniczona została również liczba cywilnych specjalistów, co było przede wszystkim efektem działalności Informacji Wojskowej. Podstawowym elementem przekształceń był system rekrutacji do szkolnictwa wojskowego. Niemal kluczowym kryterium było pochodzenie społeczne – 60% kandydatów miało pochodzić ze środowiska robotniczego, 30% – ze środowiska chłopskiego, natomiast 10% – z innych grup społecznych⁵.

Wyższe szkoły wojskowe, które powstały w Polsce po II wojnie światowej, nie otrzymały praw wyższych szkół państwowych. Poziom kwalifikacji naukowych kadry, wymogi rekrutacyjne, a także inne kwestie dotyczące ich funkcjonowania odbiegały od standardów wyższych szkół cywilnych. Szkoły wojskowe zajmowały się przede wszystkim podwyższaniem kwalifikacji zawodowych oficerów piastujących stanowiska od dowódcy kompanii do dowódcy dywizji. Ogólnie rzecz ujmując, określenie szkoły „wyższa” sytuowało je w hierarchii szkół wojskowych na nieco wyższym szczeblu kształcenia zawodowego od tego, który był realizowany w szkołach oficerskich⁶.

Ze względu na zmieniającą się sytuację polityczno-militarną oraz wzrastające zapotrzebowanie sił zbrojnych na dobrze wykwalifikowaną kadrę powstawały kolejne uczelnie wojskowe. Należy pamiętać, iż do 1953 r. duży wpływ na ich tworzenie i działalność nadal wywierali oficerowie radzieccy. W późniejszym czasie ta tendencja zmalała. W latach sześćdziesiątych opracowano projekt reformy szkolnictwa wojskowego. Zapoczątkowała ją

³ R. Tomaszewski, op cit., s. 246.

⁴ Ibidem, s. 244-245.

⁵ D. S. Kozerański, *Wyższe szkolnictwo wojskowe w Polsce w latach 1947–1967*, Warszawa 2005, s. 205–206; R. Tomaszewski, op cit., s. 248.

⁶ R. Kałużny, D. Kozerański, *Kształtowanie się wyższego szkolnictwa wojskowego w Polsce (1945–1967)*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2007, nr 1 (143), s. 76–77.

ustawa z dnia 31 marca 1965 r. o wyższym szkolnictwie wojskowym. W 1967 r. wszystkie szkoły oficerskie otrzymały status uczelni wyższych, w tym i akademickich. Łącznie dotyczyło to czterdziestu pięciu szkół oficerskich oraz jedenastu akademii wojskowych, które istniały w Polsce w latach 1946–1967⁷.

Początki Szkoły Oficerskiej Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy

W związku ze zmianami politycznymi zachodzącymi na ziemiach polskich od II połowy 1944 r. Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego podejmował działania, których celem było umacnianie władzy komunistycznej na terenach wyzwolanych spod okupacji niemieckiej. Bezpośrednią przyczyną utworzenia formacji wojskowej, która od 25 maja 1945 r. była określana mianem Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, była decyzja Stalina o zaostrzeniu polityki przez PKWN na obszarach zajętych przez Armię Czerwoną. Ponieważ zdecydowana większość Polaków nie akceptowała narzucanych przez Stalina rozwiązań politycznych, czego wyrazem było m.in. Powstanie Warszawskie, postanowił on doprowadzić do utworzenia polskiej formacji wojskowej wzorowanej na NKWD. Jej głównym zadaniem było niszczenie podziemia niepodległościowego wyrażającego sprzeciw wobec narzuconego Polsce reżimu komunistycznego. Formalnie na mocy decyzji Biura Politycznego KC PPR z 19 października 1944 r. załączkiem przyszłych Wojsk Wewnętrznych był Polski Samodzielny Batalion Specjalny⁸, utworzony – z inicjatywy Stalina – w dniu 18 października 1943 r. rozkazem dowódcy I. Korpusu Polskich Sił Zbrojnych gen. Zygmunta Berlinga. Polski Samodzielny Batalion Specjalny podlegał bezpośrednio Związkowi Patriotów Polskich⁹. Dnia 20 października 1944 r. w jego skład włączono Samodzielny Batalion Ochrony Jeńców Wojennych, tworząc tym samym Brygadę Wojsk Wewnętrznych, którą dowodził płk Henryk Toruńczyk. Jednostka ta miała być rozbudowywana, a miejscem szkolenia zmobilizowanych poborowych stało się Centrum Wyszkożenia w Jastkowie. Dnia 26 marca 1945 r. Rada Ministrów Rządu Tymczasowego podjęła uchwałę zobowiązującą szefa Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego do utworzenia w terminie do 1 maja tego roku Korpusu liczącego 32 tysiące ludzi. To zadanie nie zostało zrealizowane ze względu na masową dezercję z tej formacji. Dnia 24 maja 1945 r. Rada Ministrów podjęła kolejną uchwałę w sprawie formowania Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, lecz tym razem to zadanie powierzyła ministrowi obrony narodowej. Dowódcą Korpusu zamianowano radzieckiego gen. dyw. Bolesława Kieniewicza. Dzień ogłoszenia tej uchwały (25 maja 1945 r.) uznano za datę powstania KBW¹⁰.

Na potrzeby szkolenia stosownych kadr dla wspomnianej Brygady Wojsk Wewnętrznych rozkazem z dnia 14 listopada 1944 r. w Jastkowie pod Lublinem utworzono Centrum Wyszkożenia Wojsk Wewnętrznych. Rozkaz ten został podpisany przez dwóch Rosjan: dowódcę Centrum mjr. Wartona Bogdasewicza i szefa wydziału wyszkolenia kpt. Euzebiusza Dworkina. Jak podaje Lech Kowalski, jednym z problemów szkoły były zadrażnienia pomiędzy

⁷ J. Kojkoł, op. cit., s. 9–10.

⁸ L. Kowalski, *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego a Żołnierze Wyklęci: walka z podziemiem antykomunistycznym w latach 1944–1956*, Poznań 2016, s. 115.

⁹ Ibidem, s. 78–79.

¹⁰ Szerzej: ibidem, s. 125–142.

polskimi podwładnymi a radzieckimi przełożonymi i wykładowcami, a także trudności w utrzymaniu dyscypliny zarówno wśród kadry, jak i słuchaczy. Dezercje tych ostatnich były wręcz nagminne.

Wiosną 1945 r. Centrum Wyszkożenia Wojsk Wewnętrznych zostało przeniesione do Andrzejowa pod Łodzią, a koszarami stały się baraki po angielskich jeńcach wojennych. Proces przenoszenia został zakończony 24 kwietnia 1945 r. W tym czasie w szkole uczyło się 689 słuchaczy „rozlokowanych w trzech kompaniach liniowych, kompanii polityczno-wychowawczej, kompanii łączności przewodowej i radiowej z plutonami szkoły podoficerskiej, dywizjonem kawalerii oraz batalionem podoficerskim składającym się z sześciu kompanii. W związku z trwającym procesem formowania KBW stara nazwa nie przystawała do nowego szyldu i z dniem 25 maja 1945 r. powołano Centrum Wyszkożenia KBW. [...] Kolejnym dowódcą został ppłk Szabanow, szefem sztabu ppłk Poliszczuczenko, a zastępcą ds. wyszkolenia kpt. Kapłan. Nadal więc na kierowniczych stanowiskach dominowali Sowieci, rotując głównie pomiędzy sobą. Póki co szkolnictwa KBW nie wypuszczali z rąk”¹¹.

Jednak ze względu na szczupłość tamtejszej bazy dla rozbudowującego się korpusu podjęto decyzję o przeniesieniu szkoły do Legnicy. Jak podkreśla Wojciech Morawiec, dotychczas nie zostały opublikowane materiały prezentujące okoliczności wydania tej decyzji¹². Rozkazem z dnia 6 listopada 1945 r. Centrum Wyszkożenia KBW z Andrzejowa zostało przeniesione do Legnicy i zakwaterowane w koszarach przy ul. Długiej (dzisiaj Aleja Rzeczypospolitej). W tym miejscu warto dodać, iż były to jedyne koszary w Legnicy nie zajęte jeszcze przez Armię Radziecką¹³. W skład Centrum wchodziły następujące kompanie: podchorążych, podoficerskie i małoletnich kadetów¹⁴.

Oficjalnie z dniem 3 stycznia 1946 r. powołano Szkołę Oficerską KBW w Legnicy, a obiekty, w których funkcjonowała, w zasadzie odpowiadały wymaganiom szkoły oficerskiej, pomimo znacznych braków w wyposażeniu. W nowym miejscu szkoła borykała się nadal z problemami żywnościowymi, brakiem umundurowania i butów dla wszystkich słuchaczy. W dalszym ciągu problemem szkoły była dyscyplina nie tylko wśród słuchaczy, ale i wśród kadry. Doraźne problemy szkoły – za wiedzą jej komendanta ppłk. Szałabanowa – rozwiązywano w sposób urągający powadze instytucji, m.in. potrzebne meble oraz sprzęty pochodziły z grabieży legnickich mieszkań¹⁵.

W tym miejscu warto przypomnieć, że w 1945 r. Legnica ponownie znalazła się w granicach państwa polskiego, a ze względu na swoje usytuowanie oraz walory ponemieckiej infrastruktury wojskowej od lipca 1945 r. miasto stało się siedzibą dowództwa Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej. Od wiosny w mieście przebywały już polskie władze, ale ze względu na obecność żołnierzy radzieckich proces organizowania życia polskiego był realizowany w warunkach specyficznych. Legnica była również bardzo ważnym ogniwem realizowanej wówczas polskiej akcji osadniczej na Dolnym Śląsku, a jednym z istotnych problemów miasta

¹¹ Ibidem, s. 297–298.

¹² W. Morawiec, *Wojsko polskie w Legnicy w latach 1945–2008*, „Szkice Legnickie”, Legnica 2016, t. 36, s. 224–225.

¹³ W. Morawiec, *Szkoła oficerska KBW w Legnicy: 1945–1966 [w:] 60 lat polskiego garnizonu w Legnicy 1945–2005*. Sesja popularno-naukowa, oprac. B. Morawiec, Stowarzyszenie Rodzina Wojskowa, Legnica 2005, s. 22.

¹⁴ J. Roliński, *Szkoła Oficerska KBW w Legnicy (1945–1966)*, „Szkice Legnickie”, Legnica 1969, t. 5, s. 155.

¹⁵ L. Kowalski, op. cit., s. 300–301.

było szabrownictwo¹⁶. W 1945 r. Legnica miała opinię miasta niebezpiecznego. Podejmowane przez organy władzy oraz Milicję Obywatelską działania w celu zapewnienia porządku nie przynosiły zamierzonych skutków. Poprawę stanu bezpieczeństwa miał zapewnić polski garnizon wojskowy, o który zabiegały władze miasta. W dokumentach Zarządu Miasta Legnicy odnotowano, iż istniejące od grudnia 1945 r. Centrum Wyszkożenia Oficerów Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego częściowo przyczyniło się do podniesienia stanu bezpieczeństwa Legnicy. Słuchacze tej jednostki przejęli bowiem obowiązek patrolowania miasta¹⁷.

Państwowe Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych przy Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy

Jednym z koszmarnych następstw wojny była bardzo trudna sytuacja młodego pokolenia, którego dzieciństwo i wczesna młodość przypadły na ten czas. Doświadczone dramatycznymi przeżyciami wojennymi nie miało również możliwości realizowania obowiązku szkolnego. Szeroko zakrojona akcja eksterminacyjna okupantów wobec narodu polskiego w czasie II wojny światowej uczyniła także wielkie szkody w wykształceniu średnim i wyższym młodego pokolenia. Likwidacja tego problemu zaraz po zakończeniu wojny była wręcz niemożliwa ze względu na brak wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej, zniszczoną bazę lokalową, brak pomocy naukowych i podręczników. W związku z tym Resort Oświaty PKWN w dniu 13 grudnia 1944 r. wydał okólnik zezwalający na tworzenie szkół dla dorosłych, umożliwiających im uzupełnienie wykształcenia na poziomie nie niższym niż poziom nauczania w szkołach zorganizowanych dla młodzieży w trybie dziennym¹⁸.

System szkolny szkoły średniej ogólnokształcącej w pierwszych latach powojennych był dość elastyczny. Umożliwiał on kontynuowanie nauki młodzieży w różnym wieku i o różnym poziomie przygotowania do niej, w tym także po kursach tajnego nauczania oraz z wiedzą zdobytą w formie samokształcenia¹⁹. Bezpośrednio po wojnie zachowano przedwojenny ustrój szkolnictwa: czteroletnie gimnazjum ogólnokształcące z nauką łaciny i dwuletnie licea ogólnokształcące o profilach: humanistycznym, matematyczno-fizycznym i przyrodniczym. Absolwenci klasy VII szkoły powszechnej byli przyjmowani do klasy II gimnazjalnej, natomiast klasa I gimnazjum miała charakter wstępny, wyrównawczy i była przeznaczona dla tych, którzy nie ukończyli szkoły powszechnej. Dla licznej młodzieży przerośniętej wiekiem były organizowane skrócone formy kształcenia – dwuletnie szkoły gimnazjalne oraz trzyletnie szkoły średnie (gimnazjum i liceum) o półrocznych klasach²⁰.

Co prawda po II wojnie światowej zachowano w Polsce przedwojenny system szkolny, ale programy dydaktyczne i wychowawcze realizowane we wszystkich typach szkół nawiązywały już do nowych uwarunkowań społeczno-politycznych. Celem polityki oświatowej

¹⁶ K. Jaworska, *Organizacja życia polskiego w Legnicy po zakończeniu II wojny światowej*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2016, nr 19(2), s. 61.

¹⁷ APL, Zarząd Miejski, sygn. 4, s. 34.

¹⁸ J. Żerko, *Wieczorowe i korespondencyjne licea ogólnokształcące dla dorosłych w województwie gdańskim w latach 1945–1975* [w:] *Edukacja w warunkach zniewolenia...*, s. 261.

¹⁹ J. Gulczyńska, *Przemiany w szkolnictwie średnim ogólnokształcącym w Polsce w latach 1944–1989*, Poznań 2013, s. 40.

²⁰ S. Mauersberg, M. Walczak, *Szkolnictwo polskie po drugiej wojnie światowej (1944–1956)*, Warszawa 2005, s. 69.

było bowiem wdrożenie nowego kompleksowego systemu szkolnego umożliwiającego wykształcenie i wychowanie nowego pokolenia w pełni akceptującego nowy ustrój, nowe granice państwowe oraz nowe sojusze²¹.

Również wśród zainteresowanych kształceniem w Szkole Oficerskiej KBW w Legnicy było wiele osób, które nie ukończyły gimnazjum. Były one przyjmowane w poczet słuchaczy i równoległe uzupełniały wykształcenie. We wrześniu 1946 r. rozpoczęło swoją działalność Państwowe Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych przy Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy, pomimo iż nie posiadało na to zgody władz oświatowych. Procedura związana z uzyskaniem takich uprawnień została wszczęta wraz z rozpoczęciem nowego roku szkolnego 1947/1948. Wówczas komendant Szkoły Oficerskiej Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy kpt. Kamiński zwrócił się z pilną prośbą do Kuratorium Okręgu Szkolnego we Wrocławiu o utworzenie Państwowego Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych przy Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy, informując jednocześnie, że powyższa szkoła rozpoczęła już swoją działalność²². Był to zapewne efekt nacisków ze strony Ministerstwa Obrony Narodowej i Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, które oficjalnie zobowiązało komendanta Szkoły Oficerskiej KBW w Legnicy do stworzenia możliwości zdobycia wykształcenia w zakresie szkoły średniej dla stosunkowo dużej liczby kandydatów na przyszłych oficerów. Jesienią 1947 r. problem ten dotyczył 462 podchorążych, spośród których 320 ukończyło siedem klas szkoły powszechnej, 115 ukończyło dwie klasy gimnazjalne, a 27 ukończyło cztery klasy gimnazjalne²³.

Projektowana szkoła nie miała prowadzić jedynie działalności doraźnej. Wpisywała się ona w ciąg przeobrażeń społeczno-politycznych dokonujących się wówczas w Polsce, ponieważ zgodnie z pryncypiami ustrojowymi do Szkoły Oficerskiej KBW mieli być przyjmowali tylko kandydaci rekrutujący się wyłącznie z warstw robotniczej i chłopskiej z wykształceniem w zakresie szkoły powszechnej. Zgodnie z przedłożoną koncepcją zakładano równoległe kształcenie w okresie trzech lat w zakresie szkolenia ogólnokształcącego i wojskowego. Ilość godzin lekcyjnych zarezerwowanych na przedmioty ogólnokształcące została ustalona zgodnie z programem Ministerstwa Oświaty dla semestralnych kursów dla dorosłych²⁴. Zgodnie z obowiązującą wówczas procedurą wydanie zezwolenia na otwarcie Państwowego Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych przy Szkole Oficerskiej KBW było uzależnione nie tylko od decyzji Kuratorium Okręgu Wrocławskiego. W dniu 19 września 1947 r. przesłało ono wniosek Szkoły Oficerskiej KBW w Legnicy do Ministerstwa Oświaty w Warszawie²⁵. Po analizie przedłożonych przez władze Szkoły Oficerskiej KBW planów organizacyjnych oraz rozkładu czynności nauczycielskich działającej już szkoły średniej²⁶ zarządzeniem Ministra Oświaty z dnia 9 czerwca 1948 r.

²¹ Szerzej: K. Jaworska, *Realizacja założeń polityki oświatowej w Polsce w latach 1945–1956. Główne zagadnienia*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2014, nr 1, s. 183–194; D. Koźmian, *Polityka oświatowa wobec szkolnictwa ogólnokształcącego w Polsce w latach 1945–1956* [w:] *Oblicze ideologiczne szkoły polskiej w latach 1944–1955*, red. E. Walawender, Lublin 2002, s. 81–104.

²² APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, [Pismo Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego Szkoła Oficerska, nr 355/6/47, 1 wrzesień 1947 r.], k. 3.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, [Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Wrocław, dnia 19 września 1947 r., Nr V-OD-31113/47], k. 4.

²⁶ APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, [Pismo Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego Szkoła Oficerska, nr 396, 20 listopada 1947 r.], k. 6.

Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy otrzymało uprawnienia szkoły państwowej²⁷.

Szkoła ta funkcjonowała w obiekcie stanowiącym własność KBW w Legnicy, a w ocenie wizytującego ją w roku szkolnym 1946/1947 naczelnika Wydziału Kuratorium Wrocławskiego Edwarda Stubiedo posiadała ona wszystkie urządzenia, sprzęty oraz pomoce niezbędne do prowadzenia działalności edukacyjnej²⁸. Jej pierwszym dyrektorem był kpt Józef Strzykała. Posiadał on wykształcenie średnie i kwalifikacje nauczyciela szkół powszechnych, ale będąc już dyrektorem omawianej szkoły, studiował prawo na Uniwersytecie Wrocławskim²⁹. Grono pedagogiczne szkoły tworzyli oficerowie Szkoły Oficerskiej KBW w Legnicy oraz nauczyciele państwowych szkół średnich w Legnicy. Pełne kwalifikacje do nauczania w gimnazjum i liceum ogólnokształcącym posiadali nauczyciele języka polskiego, matematyki, geografii i historii. W roku szkolnym 1947/48 w skład zespołu nauczycielskiego wchodził: Edward Chmiel (matematyka, fizyka, chemia), Marian Jaremowicz (geografia), Zofia Jaremowicz (historia), Stanisław Rajewski (język polski), Zofia Mackiewicz (język polski), Krukowski (nieznany z imienia nauczyciel matematyki), Olga Gut (język rosyjski), kpt. Michał Pitus (biologia), kpt. Józef Hamkała (propedeutyka społeczno-gospodarcza), Piotr Bortkiewicz (matematyka), Aleksandra Światłowska (język polski), por. Jerzy Koprowski (język polski), por. Tadeusz Grochalski (język polski), por. Czesław Brzóska (geografia), ppor. Henryk Sierant (historia), por. Maria Mamczak (matematyka), Maria Strzykała (biologia)³⁰.

Zajęcia w szkole odbywały się pięć dni w tygodniu. Program i wymiar godzin był całkowicie zgodny z programem i wymiarem godzin państwowych szkół średnich dla dorosłych. We wszystkich klasach był realizowany matematyczno-przyrodniczy profil kształcenia. Jak podkreślał wizytujący szkołę wizytator, proces kształcenia i wychowania był realizowany w sposób systemowy, zgodnie z wcześniej opracowanym planem. Pozytywnie odniósł się on również do poziomu nauczania, ale w jego ocenie uczniowie opanowali program w stopniu dostatecznym³¹. Zgodnie z założeniami na lipiec 1948 r. zostały zaplanowane pierwsze egzaminy maturalne³².

Zadaniem tej szkoły było również realizowanie ważnych celów o charakterze społecznym, lansowanych przez ówczesną ekipę partyjno-państwową. Do szkolenia w tym zakresie dowództwo KBW przywiązywało szczególną uwagę³³, a z zachowanych dokumentów wy-

²⁷ APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 9 czerwca 1948 r., k. 12.

²⁸ APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Wniosek w sprawie udzielenia praw państwowych Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącemu dla Dorosłych Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy, k. 10.

²⁹ APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Sprawozdanie z wizytacji Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych KBW w Legnicy, k. 7.

³⁰ APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Rozkład czynności grona wykładowców ogólnokształc. [13.XI.1947 r.], k. 8-9.

³¹ APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Wniosek w sprawie udzielenia praw państwowych Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącemu dla Dorosłych Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy, k. 10.

³² APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Plan organizacyjny szkoły średniej zorganizowanej z dniem 1 września 1947 r. przy Szkole Oficerskiej KBW, k. 5.

³³ APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Wniosek w sprawie udzielenia praw państwowych Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącemu dla Dorosłych Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy, k. 11.

nika, iż pozytywnie oceniali ich efekty. Pisząc o nastrojach panujących w środowisku przed pierwszymi wyborami do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r., podkreślało, że „[...] Wszyscy byli oddani władzy ludowej” i „[...] W zupełności rozumieli zadania KBW, w każdej chwili byli gotowi z bronią w rękę walczyć o władzę ludową. Fakt nieprzystąpienia PSL do Bloku Demokratycznego jeszcze bardziej ubojowił stan osobowy szkoły”³⁴.

Państwowe Gimnazjum i Liceum KBW w Legnicy stwarzało szansę uzupełnienia wykształcenia tylko dla podejmujących naukę w oficerskiej szkole KBW. W Gimnazjum i Liceum KBW w roku szkolnym 1946/47 łącznie uczyło się 559 słuchaczy w 18 klasach. Na semestrze VI uczyło się 5 kobiet (1 oficer oraz 4 żony oficerów na podstawie zezwolenia Dowództwa KBW)³⁵.

W świetle dostępnych materiałów można powiedzieć, iż omawiana szkoła średnia w sposób szczególnie dynamiczny rozwijała się w pierwszych latach działalności. Według lakonicznego dokumentu pt. *Stan organizacyjny Szkoły* [Gimnazjum i Liceum dla dorosłych przy Jedn. Wojsk. 1717 w Legnicy] z dnia 1 kwietnia 1950 r., który podpisał p.o. dyrektora Klemens Nawrot, nauka była prowadzona w 15 oddziałach na 2 semestrach. Na działalność dydaktyczną szkoły przewidziano 9 etatów nauczycielskich³⁶. Ówczesne grono nauczycielskie tworzyli: Klemens Nawrot (p.o. dyrektora, nauczyciel geografii), Zygmunt Ostrowski (język polski), Pani Czerwińska (nieznana z imienia nauczycielka języka polskiego), Olga Gut (język rosyjski), Janina Smaruga (język rosyjski), Zbigniew Sołhaj (historia), Zygfryd Zaporowski (biologia), Maria Strzykałowa (biologia), Maria Nawrotowa (matematyka)³⁷.

Zdaniem Lecha Kowalskiego, niemal całe środowisko wykładowców prowadzących przedmioty zawodowe, a także słuchaczy i kadetów, nie reprezentowało wysokiego poziomu intelektualnego. Dla młodych ambitnych Polaków Korpus Bezpieczeństwa Publicznego nie stanowił żadnej atrakcji. Wszyscy związani w jakikolwiek sposób ze Szkołą Oficerską KBW, a więc także nauczyciele i uczniowie Gimnazjum i Liceum KBW, byli zobowiązani do prenumeraty prasy komunistycznej, która w szczególności dla osób młodych była skutecznym narzędziem indoktrynacji³⁸.

Jak już wspomniano, działalność omawianej szkoły była ściśle powiązana z Centrum Wyszukolenia KBW. Od 1951 r. rozpoczęło ono również szkolenie przyszłych oficerów rezerwy³⁹. Kolejna zasadnicza zmiana w zakresie realizowanych zadań nastąpiła po przeobrażeniach politycznych, które miały miejsce w Polsce jesienią 1956 r. Obok dotychczasowych obowiązków kształcenia oficerów zawodowych i podchorążych rezerwy doszło do doskonalenia i kształcenia kadry oficerskiej Korpusu, a w związku z tym nastąpiła nawet zmiana nazwy. Szkoła Oficerska i Ośrodek Szkoleniowy KBW w Legnicy zaprzestały swojej działalności w 1966 r.⁴⁰

³⁴ AIPN sygn. 578/1094, Plan pracy Sztabu KBW (1948 r.). Teczek nr 007-A; Cyt. za: L. Kowalski, op. cit., s. 310.

³⁵ APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Sprawozdanie z wizytacji Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych KBW w Legnicy, k. 7.

³⁶ APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Stan organizacyjny Szkoły z dnia 1 kwietnia 1950 r., k. 13.

³⁷ APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Rozdział czynności Grona Nauczycielskiego, k. 14.

³⁸ L. Kowalski, op. cit., s. 312.

³⁹ A. Bojakowski, *Oświata i kultura w latach 1945–1989* [w:], *Legnica. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, Legnica 1998, s. 524.

⁴⁰ J. Roliński, op. cit., s. 156.

Według Jerzego Rolińskiego, istniejące przy Szkole Oficerskiej i Ośrodku Szkoleniowym KBW Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących w Legnicy umożliwiło zdobycie wykształcenia setkom oficerów i podoficerów zawodowych KBW, a także pracowników cywilnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z terenu Legnicy oraz innych regionów kraju. Po rozwiązaniu tego liceum w 1963 r. bardzo dobrze wyposażone gabinety tego liceum (biologiczny, fizyczny i chemiczny) zostały przekazane legnickim szkołom: Liceum Ogólnokształcącemu nr 2 im. Stanisława Wyspiańskiego oraz Szkole Podstawowej nr 6. W tym miejscu warto wspomnieć, że ostatnim dyrektorem omawianej szkoły był Adam Tomczyk, późniejszy dyrektor Liceum Ogólnokształcącego nr 2 w Legnicy⁴¹.

Państwowe Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych przy KBW w Legnicy funkcjonowało w strukturach legnickiej jednostki wojskowej w latach 1946–1963. Umożliwiło uzupełnienie wykształcenia na poziomie maturalnym tylko dla tej młodzieży, która była zainteresowana kontynuowaniem nauki w Szkole Oficerskiej KBW w Legnicy.

Działalność Państwowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego dla Dorosłych przy KBW w Legnicy były ściśle związane z regułami funkcjonowania szkolnictwa ogólnokształcącego oraz przepisami dotyczącymi szkolnictwa wojskowego w Polsce. Szkoła ta realizowała programy dydaktyczno-wychowawcze opracowane przez władze oświatowe, a także programy kształcenia ideologicznego. Przedmiotów ogólnokształcących nauczali przede wszystkim nauczyciele pracujący zazwyczaj równolegle w innych legnickich szkołach średnich, natomiast przedmioty ideologiczne były prowadzone przez oficerów KBW. Struktura społeczna społeczności uczniowskiej odzwierciedlała tendencje specyficzne dla ówczesnych szkół wojskowych działających na obszarze państwa polskiego.

Państwowe Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych przy KBW w Legnicy odegrało istotną rolę w kształceniu kadr oficerskich angażujących się w działania, których celem było wcielanie w życie ideologii komunistycznej.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe Wrocław (APW):

- APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, [Pismo Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego Szkoła Oficerska, nr 355/6/47, 1 wrzesień 1947 r.]
- APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Plan organizacyjny Szkoły średniej zorganizowanej z dniem 1 września 1947 r. przy Szkole Oficerskiej KBW, k. 5.
- APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, [Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Wrocław, dnia 19 września 1947 r., Nr V-OD-31113/47]
- APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Rozkład czynności grona wykładowców ogólnokształ. [13.XI.1947 r.]

⁴¹ J. Roliński, op. cit., s. 157.

- APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, [Pismo Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego Szkoła Oficerska, nr 396, 20 listopada 1947 r.]
- APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 9 czerwca 1948 r.
- APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Sprawozdanie z wizytacji Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych KBW w Legnicy
- APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Wniosek w sprawie udzielenia praw państwowych Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącemu dla Dorosłych Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy
- APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Stan organizacyjny Szkoły z dnia 1 kwietnia 1950 r.
- APW, sygn. 81, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, Rozdział czynności Grona Nauczycielskiego

Archiwum Państwowe Oddział w Legnicy (APL):

[notatki], Zarząd Miejski, sygn. 4

Książki

- Bojakowski A., *Oświata i kultura w latach 1945–1989* [w:], *Legnica. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, wyd. DTSK Silesia, Legnica 1998, s. 509–539.
- Gulczyńska J., *Przemiany w szkolnictwie średnim ogólnokształcącym w Polsce w latach 1944–1989*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2013.
- Jaworska K., *Polska administracja państwowa w Legnicy w pierwszych latach powojennych. Początki trudnej koegzystencji polsko-radzieckiej* [w:], *Wojska radzieckie w Polsce 1939–1945*, red. S. Dąbrowski, K. Jaworska, W. W. Szetelnicki, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy, Legnica 2013, s. 295–308.
- Kowalski L., *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego a Żołnierze Wyklęci: walka z podziemiem antykomunistycznym w latach 1944–1956*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2016.
- Kozerawski D. S., *Wyższe szkolnictwo wojskowe w Polsce w latach 1947–1967*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2005.
- Koźmian D., *Polityka oświatowa wobec szkolnictwa ogólnokształcącego w Polsce w latach 1945–1956* [w:] *Oblicze ideologiczne szkoły polskiej w latach 1944–1955*, red. E. Walawender, Lublin 2002, s. 81–104.
- Legnica. Zarys monografii miasta*, red. Dąbrowski S., Dolnośląskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Silesia, Legnica 1998.
- Mauersberg S., Walczak M., *Szkolnictwo polskie po drugiej wojnie światowej (1944–1956)*, Polskie Towarzystwo Pedagogiczne Zarząd Główny, Warszawa 2005.
- Morawiec W., *Szkoła oficerska KBW w Legnicy: 1945–1966* [w:] *60 lat polskiego garnizonu w Legnicy 1945–2005*, oprac. B. Morawiec, Stowarzyszenie Rodzina Wojskowa, Legnica 2005.
- Tomaszewski R., *Polska szkoła wojskowa w latach 1948–1988 (między indoktrynacją a profesjonalizmem)* [w:] *Edukacja w warunkach zniewolenia i autonomii (1945–2009)*,

red. E. Gorloff, R. Grzybowski, A. Kołakowski, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010, s. 243–260.

Żerko J., *Wieczorowe i korespondencyjne licea ogólnokształcące dla dorosłych w województwie gdańskim w latach 1945–1975* [w:] *Edukacja w warunkach zniewolenia i autonomii (1945–2009)*, red. E. Gorloff, R. Grzybowski, A. Kołakowski, Kraków 2010, s. 261–275.

Artykuły w czasopismach naukowych

Jaworska K., *Organizacja życia polskiego w Legnicy po zakończeniu II wojny światowej*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2016, nr 19(2), s. 51–71.

Jaworska K., *Realizacja założeń polityki oświatowej w Polsce w latach 1945–1956. Główne zagadnienia*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2014, nr 1, s. 183–194.

Kałużny R., Kozerański D., *Kształtowanie się wyższego szkolnictwa wojskowego w Polsce (1945–1967)*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2007, nr 1(143), s. 76–87.

Kojkoł J., *Drogi i bezdroża szkolnictwa wojskowego w Polsce*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja” 2013, nr 1(3), Poznań 2013, s. 9–20.

Morawiec W., *Wojsko polskie w Legnicy w latach 1945–2008*, „Szkice Legnickie”, t. 36, Legnica 2016, s. 219–255.

Roliński J., *Szkoła Oficerska KBW w Legnicy (1945–1966)*, „Szkice Legnickie”, t. 5, Legnica 1969, s. 153–163.

SUMMARY

Kazimiera Jaworska

State Secondary School and High School for Adult Learners at Legnica Internal Security Corps

This paper presents the circumstances of the foundation and functioning of State Secondary School and High School for Adult Learners at Legnica Internal Security Corps. The aforementioned educational institution operated in Legnica between 1946 and 1963 and it had close links with Legnica Internal Security Corps. Unfortunately, nowadays, it is only possible to describe selected events in its history with regard to the lack of sufficient resource materials to rely on. Beyond doubt, the institution played a major role in the formation of officer corps, engaging into activities aimed at implementing the social and political concepts of the communist regime in Poland in the post-war era.

Key words: Legnica, education, State Secondary School and High School for Adult Learners at Legnica Internal Security Corps.

Data wpływu artykułu: 16.01.2017 r.

Data akceptacji artykułu: 20.03.2017 r.